

Пытанні, заданні, задачы

1. Чаму солі праводзяць электрычны ток пасля плаўлення?
2. Чым адрозніваецца электрычны ток у металах ад электрычнага току ў растворах або расплавах электралітаў?
3. Складзіце ўраўненні дысацыяцыі наступных рэчываў: KHCO_3 , HClO_4 , $\text{Sr}(\text{OH})_2$, LiOH , KHSO_4 , $\text{NH}_4\text{H}_2\text{PO}_4$, HNO_2 .
4. Чаму электралітычная дысацыяцыя ў растворах працякае самаадвольна?
5. Супастаўце акісляльную і аднаўленчую здольнасці: а) атама алюмінію і іона Al^{3+} ; б) атама жалеза і іона Fe^{2+} ; в) атама серы і сульфід-іона; г) атама серы S^0 і атама серы ў саставе кіслотнага астатку SO_4^{2-} .
6. Чаму для аніёнаў большасці многаасноўных кіслот, напрыклад H_2PO_4^- , HS^- , HCO_3^- , HSO_3^- , дысацыяцыя па другой ступені працякае слабей, чым па першай? Як зменіцца ступень дысацыяцыі пры дабаўленні іонаў вадароду ў растворы гэтых кіслот?
7. У водным раствору ўтрымліваецца фторавадарод колькасцю 50 моль. Чаму роўная сумарная колькасць іонаў, якія ўтварыліся пры яго дысацыяцыі, калі $\alpha(\text{HF}) = 9\%$?
8. Вызначце сумарную колькасць катыёнаў і аніёнаў солі ў растворы, які ўтрымлівае сульфат натрыю масай 2,84 г.
9. Чаму роўная малярная канцэнтрацыя катыёнаў H^+ у водным раствору воцатнай кіслата аб'ёмам 4 дм^3 , калі ступень дысацыяцыі кіслата роўная 2,6 %, а маса кіслата — 6 г?
10. У раствору аб'ёмам 2,5 дм^3 маса $\text{Ba}(\text{OH})_2$ роўная 14 г. Вылічыце малярную канцэнтрацыю іонаў OH^- у дадзеным раствору.

§ 26. Паняцце аб вадародным паказчыку (рН) раствору

Вада з'яўляецца слабым электралітам і толькі ў невялікай ступені дысацыіруе на іоны H^+ і OH^- :

Пры 25 °С ступень дысацыяцыі α вады роўная прыкладна $2 \cdot 10^{-9}$. Гэта азначае, што з мільярда малекул вады толькі дзве малекулы знаходзяцца ў выглядзе іонаў H^+ і OH^- .

Канцэнтрацыя іонаў вадароду $c(\text{H}^+)$ роўная 10^{-7} моль/ дм^3 . Такая ж канцэнтрацыя гідраксільных груп $c(\text{OH}^-)$.

Здабытак канцэнтрацый іонаў H^+ і OH^- у вадзе і водных растворах з'яўляецца велічынёй пастаяннай пры пэўнай тэмпературы. Так, пры 25 °С:

$$c(\text{H}^+) \cdot c(\text{OH}^-) = 10^{-14} \text{ (моль/дм}^3\text{)}^2.$$

Растворы, у якіх канцэнтрацыя катыёнаў вадароду роўная канцэнтрацыі гідраксід-аніёнаў, называюць нейтральнымі. Калі канцэнтрацыя катыёнаў вадароду ў раствору большая за канцэнтрацыю гідраксід-аніёнаў, гэта значыць $c(\text{H}^+) > c(\text{OH}^-)$, то асяроддзе раствору кіслае. Калі ж у раствору пераважаюць гідраксід-аніёны, гэта значыць $c(\text{OH}^-) > c(\text{H}^+)$, то асяроддзе раствору шчолачнае.

Колькасна кіслотнасць і звязаную з ёй асноўнасць (шчолачнасць) асярод-
дзя раствораў выражаюць з *дапамогай вадароднага паказчыка рН* (чытаецца
«пэ-аш»). *Вадародны паказчык уяўляе сабой дзесятковы лагарыфм канцэнт-
рацыі іонаў вадароду ў раствору, узяты са знакам «мінус»:*

$$\text{pH} = -\lg c(\text{H}^+).$$

Вадародны паказчык рН — гэта мера канцэнтрацыі ў раствору катыёнаў
вадароду H^+ , якая колькасна выражае кіслотнасць раствору.

Вадародны паказчык з'яўляецца безразмернай велічынёй.

Напрыклад, пры малярнай канцэнтрацыі катыёнаў H^+ $c(\text{H}^+) = 10^{-5}$ моль/дм³
рН роўны 5, а пры $c(\text{H}^+) = 10^{-3}$ моль/дм³ рН роўны 3.

Прыклад 1. Визначце рН раствору сернай кіслаты, малярная канцэн-
трацыя якой роўная 0,005 моль/дм³.

Дадзена:

$$c(\text{H}_2\text{SO}_4) = 0,005 \text{ моль/дм}^3$$

рН — ?

Рашэнне

$$\text{Няхай } V(\text{р-ру}) = 1 \text{ дм}^3.$$

$$\text{Тады } n(\text{H}_2\text{SO}_4) = 0,005 \text{ моль/дм}^3 \cdot 1 \text{ дм}^3 = 0,005 \text{ моль.}$$

Визначым колькасць іонаў вадароду па ўраўненні дысацыяцыі
кіслаты:

$$0,005 \text{ моль} \quad x \text{ моль}$$

Малярная канцэнтрацыя іонаў вадароду роўная:

$$c = \frac{n}{V}; \quad c(\text{H}^+) = \frac{0,01 \text{ моль}}{1 \text{ дм}^3} = 0,01 \text{ моль/дм}^3 = 10^{-2} \text{ моль/дм}^3.$$

Разлічым вадародны паказчык: $\text{pH} = -\lg c(\text{H}^+) = -\lg 10^{-2} = 2.$

Адказ: рН = 2.

Разлічым вадародны паказчык у шчолачным раствору.

Прыклад 2. Визначце рН раствору NaOH с малярнай канцэнтрацыяй
0,01 моль/дм³.

Дадзена:

$$c(\text{NaOH}) = 0,01 \text{ моль/дм}^3$$

рН — ?

Рашэнне

Канцэнтрацыя аніёнаў OH^- у такім
раствору роўная 10^{-2} моль/дм³. Разлічым
канцэнтрацыю іонаў вадароду, ведаючы,
што $c(\text{H}^+) \cdot c(\text{OH})^- = 10^{-14}$ (моль/дм³)².

$$c(\text{H}^+) \cdot c(\text{OH}^-) = c(\text{H}^+) \cdot 10^{-2} \text{ моль/дм}^3 = 10^{-14} (\text{моль/дм}^3)^2, \text{ адкуль}$$

$$c(\text{H}^+) = \frac{10^{-14} (\text{моль/дм}^3)^2}{10^{-2} \text{ моль/дм}^3} = 10^{-12} \text{ моль/дм}^3,$$

значыць, $\text{pH} = -\lg c(\text{H}^+) = -\lg 10^{-12} = 12$ (шчолачнае асяроддзе).

Адказ: $\text{pH} = 12$.

Звярніце ўвагу на тое, што і ў шчолачным асяроддзі катыёны H^+ працягваюць прысутнічаць у водным раствору.

Паколькі ў вадзе пры 20–25 °С канцэнтрацыі іонаў H^+ і OH^- аднолькавыя і роўныя 10^{-7} моль/дм³, то для чыстай вады $\text{pH} = -\lg c(\text{H}^+) = -\lg 10^{-7} = 7$. Такое значэнне pH адпавядае нейтральному асяроддзю. Значэнню $\text{pH} < 7$ адпавядае большая кіслотнасць раствору, а $\text{pH} > 7$ адпавядае большая шчолачнасць раствору (мал. 59).

Мал. 59. Шкала значэнняў pH асяроддзя ў водным раствору

Такім чынам, значэнне pH можна разлічыць, а таксама ацаніць з дапамогай асобных індыкатараў (лакмусу, фенолфталеіну, метыларанжу), універсальнага індыкатара са шкалай pH і прыбораў – pH -метраў (мал. 59, 60).

Мал. 60. pH -метры

Вымярэнне pH неабходнае ў медыцыне, сельскай гаспадарцы, навуцы, на вытворчасці. У арганізме здаровага чалавека pH крыві складае 7,4, страўнікавага соку — 1,7, сліны — 6,9, слёз — 7,3–7,5. Пры кансерваванні дабаўленне воцатнай кіслаты ў марынад да $\text{pH} < 4,5$ падаўляе дзейнасць большасці бактэрый. З аналагічнай мэтай у састаў прахаладжальных напояў уводзяць лімонную кіслату для паніжэння значэння pH да 3. Для нармальнага развіцця раслін часцей за ўсё неабходна памяншаць кіслотнасць глеб вапнаваннем з дапамогай мелу CaCO_3 , даламітавай мукі $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ ці некаторых угнаенняў да $\text{pH} = 6,0\text{--}6,5$ (табл. 16).

Табліца 16. Класіфікацыя дыяпазонаў pH глебы

Кіслотнасць глебы	Дыяпазон pH
Кіслая	3,5–6,0
Нейтральная і блізкая да нейтральнай	6,1–7,8
Шчолачная	7,9–9,0 і вышэй

Вадародны паказчык pH — гэта мера канцэнтрацыі катыёнаў вадароду H^+ у раствору. Разлічваюць вадародны паказчык па формуле $\text{pH} = -\lg c(\text{H}^+)$.

Пытанні, заданні, задачы

1. Пакажыце кіслотнасць асяроддзя (кіслае, нейтральнае, шчолачнае), а таксама адпаведную афарбоўку ўніверсальнага індыкатару:

а) $\text{pH} = 14$; б) $\text{pH} = 4$; в) $\text{pH} = 6$; г) $\text{pH} = 9$.

2. Больш ці менш за сем будзе pH раствору пасля зліцця роўных аб'ёмаў раствораў гідраксиду калію і сернай кіслаты, якія маюць малярную канцэнтрацыю $0,1$ моль/дм³?

3. Складзіце ўраўненні дысацыяцыі рэчываў, у растворах якіх лакмус набывае чырвоную афарбоўку: LiOH , HCOOH , HNO_3 , $\text{Ca}(\text{OH})_2$, HCl , H_2SO_4 .

4. Дадзены растворы злучэнняў: NaOH , HCl , NaCl , KOH , HNO_3 , $\text{Ca}(\text{OH})_2$, NH_3 , CO_2 , SO_2 , CH_3COOH , HNO_2 , HF . Пры ўмове аднолькавай малярнай канцэнтрацыі якія з раствораў маюць нейтральнае асяроддзе, $\text{pH} > 7$, $\text{pH} < 7$?

5. Разлічыце значэнне pH у растворах: а) бромавадароднай кіслаты з малярнай канцэнтрацыяй $0,0001$ моль/дм³; б) сернай кіслаты з малярнай канцэнтрацыяй $0,05$ моль/дм³.

6. Вызначце рН раствора КОН с малярнай канцэнтрацыяй $0,001 \text{ моль/дм}^3$.
7. Зыходзячы са значэння здабытку $c(\text{H}^+) \cdot c(\text{OH}^-) = 10^{-14} \text{ (моль/дм}^3)^2$ пры $25 \text{ }^\circ\text{C}$, знайдзіце значэнне малярнай канцэнтрацыі $c(\text{OH}^-)$ пры рН 2, 5, 8, 12 і 14. Як прыгатаваць раствору з рН = 2 і рН = 14?
8. Чаму роўная малярная канцэнтрацыя (моль/дм³) іонаў вадароду ў раствору з рН = 4?
9. Якое асяроддзе будзе ў раствору, атрыманым пры змешванні роўных аб'ёмаў раствораў, што ўтрымліваюць 3 моль гідраксиду натрыю і 2 моль сернай кіслаты?
10. У раствору азотнай кіслаты лік малекул, якія не прадысацыіравалі, у 2,5 раза большы за лік малекул, якія прадысацыіравалі. Пакажыце ступень дысацыяцыі α (у працэнтах) і рН раствору, калі зыходная канцэнтрацыя кіслаты ў ім была роўная $0,0035 \text{ моль/дм}^3$.

Лабараторны дослед 3. Вызначэнне кіслотнага або асноўнага характару раствору з дапамогай індыкатараў

Рэактывы: універсальны індыкатар, дыстыляваная вада, раствору HCl, H₂SO₄, Ca(OH)₂, NaOH.

Вызначце рН выдадзеных раствораў кіслот і шчолачаў, дыстыляванай вады. Для гэтага нанясіце шклянымі палачкамі па кроплі кожнага раствору, якія выкарыстоўваюцца, на палоску ўніверсальнага індыкатара. Афарбоўку параўнайце са спецыяльнай шкалай рН.

Зрабіце вывад аб кіслотна-асноўным характары кожнага з раствораў.

§ 27. Хімічныя ўласцівасці кіслот, асноў, солей у святле тэорыі электралітычнай дысацыяцыі

Тэорыя электралітычнай дысацыяцыі дае адзіны падыход да разумення працэсаў, якія працякаюць у растворах з удзелам электралітаў — кіслот, асноў, солей. Гэты падыход заснаваны на тым факце, што пасля растварэння электралітаў у вадзе атрымліваецца раствор, які ўтрымлівае катыёны і аніёны. Менавіта яны прымаюць удзел у хімічных рэакцыях.

Хімічныя рэакцыі ў растворах электралітаў — гэта рэакцыі з удзелам іонаў, якія ўтвараюцца ў выніку дысацыяцыі электралітаў.

Рэакцыі паміж іонамі ў растворах без змянення ступеней акіслення атамаў называюць *рэакцыямі іоннага абмену*.